

STRIC PAVLE:

Izprehodi po Beogradu.

(Dalje.)

raljev trg je po spodnjem delu zasajen s parkom, ki pa je precej zapuščen. Ni čuda! Na njegov rob in vanj so postavili peki in mesarji svoje kolibe, ob njem in v njem prodajajo vsak dan zelenjavo in sadje, kuretino in vse, kar je še vsakdanjih kuhinjskih potreb; ob park in vanj je stisnjena »velika pijaca« — tržnica — ki mu ne veča lepote. Kakor je ta »pijaca« že stara, je prav, da je le še začasna; že danes gradi Beograd prostrano, moderno tržnico na Zelenem vencu zahodno malo pod Terazijami, v načrtu pa ima za najkrajši čas še tri druge take tržnice. Ko bodo vse te zgrajene, se umaknejo zelenjadarji, branjevke, kokošarji, mesarji in peki tudi iz parka na Kraljevem trgu, njihove lope in kolibe izginejo in trg dobi tudi v spodnjem svojem delu, ono velikomestno lice, ki ga ima v zgornjem. Tu ga zapira dvoje velikih

Staro (levo) in novo (desno) vseučilišče na Kraljevem trgu

poslopij beogradskega vseučilišča, pod njima so široke pločadi in dva kolovoza, ki ju deli podolgovat ograjen nasad. Omenimo spodaj pod parkom še nizko »upravo grada Beograda«, ki se skoro povsem skriva za parkom samim, v tem pa bronast spomenik srbskega znanstvenika dr. Jos. Pančića, dalje, da stoje na levi in desni ob trgu razna poslopja, ob katerih se spušča ulica nizbrdo v mestni del proti Dunavu, pa smo zaključili sedanjo sliko Kraljevega trga. Zaustaviti pa se moramo ob njegovi preteklosti, zakaj tudi na tem prostoru je tekla kri za srbsko svobodo.

Bilo je leta 1868. Miša Anastazijević je baš dozidaval ogromno poslopje »Kapetan-Mišino zdanje«, ki je danes takozvano staro poslopje beogradskega vseučilišča. Na obeh straneh tega »zdanja«¹ so bile v nizkih poslopih turške trgovine in delavnice, kavarne in slaščičarne; desno pred »zdanjem« je bilo staro turško »groblje«, na levi pa je že tedaj bila »pijaca«. Po njej so stale lope brez vsakega reda, med njimi pa so ležali še turški nagrobni kameni z izklesanim, zeleno pobarvanim »čalmom« na vrhu. V kričanje prodajalcev in kupcev se je mešal lajež psov, ki so se v krdelih podili po »pijaci«.

Kako veličastno je moralo biti tedaj »Kapetan-Mišino zdanje« sredi vse te pritlikavosti! Že tedaj se je dvigala na njegovi strehi steklena terasa, odkoder moreš zreti dol na junaško Šumadijo in preko Save in Dunava na bogato Vojvodino (vse tja do Fruške gore — vso ono sveto srbsko zemljo, ki je ječala takrat pod tujim robstvom. In Srbom, ki so si še v mestu tedaj delili gospodstvo s Turki, se je moralo zdeti to mogočno poslopje prorok lepe, velike bodočnosti, kažoč jim s svojega razglednega stolpa njihovo domovino, Turkom pa prorok njihovega ponižanja in zatona njihove nekdanje slave...

In kakor da je bilo »Kapetan-Mišino zdanje« res klicar v svobodo, je prejelo ognjeni krst, še preden je bilo dogotovljeno. V prvih dneh junija 1862. l. je dal Ašir-paša, tedanji turški poveljnik na Kalimegdanu, mesto obstreljevati; največ izstrelkov je padalo na sedanji Kraljev trg in prvi srbski ranjenci so našli zavetišče v »zdanju«. Dočim pa so si Srbi dotedaj še delili gospodstvo nad mestom s Turki, so prinesli ti boji Srbom novo svobodo: Turki, ki so se pred obstreljevanjem umaknili v grad, se niso vrnili v mesto več kot gospodarji... »Kapetan-Mišino zdanje« je stalo na tleh srbskega gospodstva.

S pismom od 12. februarja 1863. l. pa je Miša Anastazijević javil srbski vladi, da predaja »Kapetan-Mišino zdanje« brezplačno srbski državi, ki naj nastani v njem srbsko visoko šolo. Od tedaj služi to poslopje prosvetnim namenom srbskega plemena.

A bojna vihra je še v drugič prihrula nadenj. Leta 1914. so Avstrijci in potem še Nemci namerili nad Beograd težke topove, prizanašali niso niti vseučilišču ter rušili v njem dragocene zbirke, medtem ko so dijaki zapustili šolo, da branijo svojo domovino. In ko so zavzeli srbski sovražniki Beograd, niso prizanesli niti napisu na vseučilišču, ki naznanja, da je podaril to poslopje »Miša Anastazijević svom Otečevstvu«. Napis je v cirilici, v tem pismu pa je zrl Nемеc le srbsko željo za svobodo in samostalnost. Šele po končanem osvobojenju so se vrnile črke visoko nad vhod starega vseučiliškega poslopja, od koder naznanjajo velikodušnost Srba za svoj narod.

Novo vseučiliško poslopje, ki ga od starega deli Vuka Karadžića ulica, je iz mlajše dobe. —

¹ »Zdanje« — zidanje (zgradba).

Vrnimo se s Kraljevega trga vzporedno z Mihajlovo proti mestnemu središču! Gremo po Vasa Čarapića ulici, na kratko: po Vasini, imenovani po onem Karađorđevem junaku, ki je našel na Andrejevo l. 1806. svoj konec pri Stambulkapiji.¹ Baš v tej ulici, posebno na njenem koncu, proti kateremu smo se obrnili, je poteklo tedaj največ krvi za osvobojenje Beograda izpod turškega gospodstva. Tu na koncu sedanje Vasine ulice je bila Stambulkapija, s svojimi mogočnimi kamenitimi podboji vzdana v mestno ozidje, vsa obita z železnimi ploščami. Tu so jurišali Karađorđevi junaki ter si priborili vstop v mesto, ki se je tedaj tu začenjalo. Zunaj mestnega ozidja se je golota šele potem začela polagoma polniti s poslopji; med njimi je bila najvišja enonadstropna Kolarčeva hiša, v kateri je danes glavna pošta. Ko so porušili mestno ozidje, je padla tudi Stambulkapija in na prostoru pod njo je danes širok trg.

Palača Jugoslavenske banke

Gredočim po Vasini ulici proti trgu, se nam odpira pogled na palačo Jugoslavenske banke, še preden smo dospeli nanj. In prej ko zavijemo na trg, vidimo »Narodno pozorište« (gledališče), na trgu samem pa nas pred vsem zanima veličastni spomenik kneza Mihajla ali — kakor mu na kratko pravijo — »Knezov spomenik«.

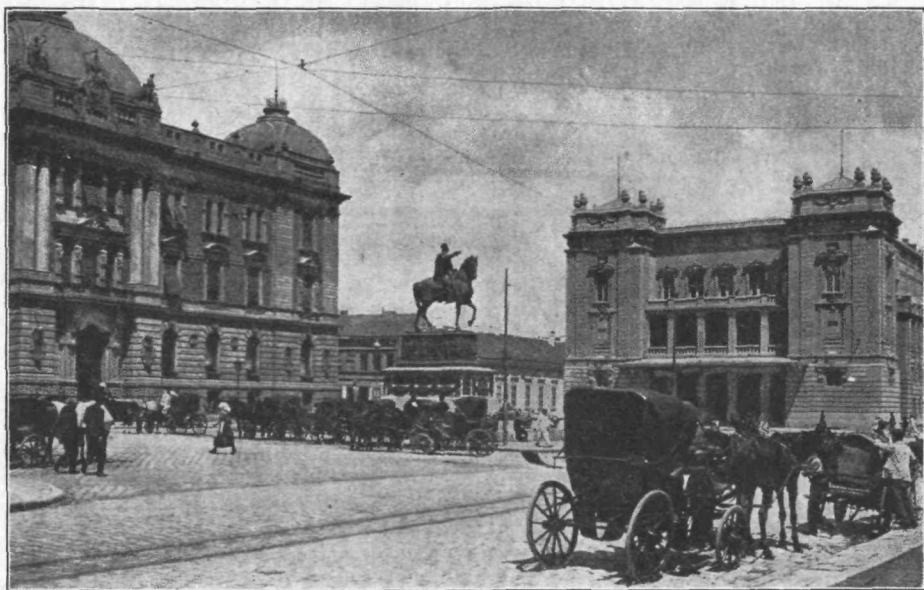
Na visokem, ovalnem in prostornem kamenitem podstavku, ki ga na vrhu opasujejo bronasti reliefi, prikazujoč prizore iz knezovega življenja, sedi na mogočnem bronastem žrebcu prav tak kip kneza Mihajla. Desnico ima iztegnjeno, kakor da s konja poveljuje četam. Na kamenitem podstavku čitamo imena glavnih krajev, ki jih je knez Mihajlo priklopil srbski kneževini: Soko, Užice, Šabac, Kladovo, Smederovo, Beograd — na zadnji strani pa je napis: »Knezu Mihajlu M. Obrenoviću III. blagodarna Srbija«. Ograjo tvorijo ogromne

¹ Kapija (turško) — vrata. Mestnih vrat je imelo ozidje starega Beograda šest.

železne verige, upogibaje se od stebriča do stebriča, ki stoje na štirih voglih okrog spomenika.

Veličastnost, ki veje iz tega spomenika, kaže res hvaležnost srbskega naroda svojemu vladarju; moč pa, ki jo očituje ves ta kip, te opozarja na tega največjega vladarja iz rodu Obrenovičev, živečega svobodi svojega naroda ter gospodarskemu in prosvetnemu napredku osvobojene srbske zemlje.

Tudi ozadje, ki ga ima spomenik, je prilično. Tvori ga ponosna palača »Uprave fondov«, največjega državnega denarnega zavoda, ki oskrbuje razne ustanove ter daje posojila in podpore za gradbo raznih javnih naprav.

Spomenik kneza Mihajla pred palačo Uprave fondov; na desni Narodno pozorište.

Na desni od spomenika zapira trg že omenjeno Narodno pozorište. To je novo gledališče, ki smo o njem že govorili. Na zgradbi vidimo dve letnici: 1869 in 1922. Leta 1869. je bilo na tem mestu postavljeno prvo gledališče, ki pa je sčasoma postalo premajhno; zato so ga razširili in prezidali povsem na novo. Novo gledališče so hoteli otvoriti ob štiridesetletnici prvega; a svetovna vojna je prekrizala tudi ta načrt, in tako je bilo otvorjeno šele l. 1922.

Knezov spomenik bi pač ne mogel stati na primernejšem prostoru in v primernejši okolici, kakor stoji: palača Uprave fondov kakor da pripoveduje o delovanju knezovem na pridobitnem torišču, o njegovi skrbi za prosveto pa govori stavba Narodnega pozorišta. Saj je bil

med njegovimi ustanovniki tudi knez sam; malo preden so začeli z zidanjem starega gledališča, je sicer umrl brez oporoke, a po njegovem ustnem naročilu še pred njegovo smrtjo je bilo izplačanih za to zidanje iz njegove zapuščine 6500 zlatnikov.

Ob vsej lepoti spomenika in njegove okolice bo tujca na tem mestu nekaj motilo: okrog spomenika so razporejeni čakajoči izvoščki in avtomobili, ki zapirajo svoboden pogled. Domačini so menda že vajeni na to in jih ne moti, tujcu pa se nehote zdi, da je Beograd že jako pozabil na hvaležnost, ki naj bi jo ohranil temu knezu...

(Dalje prihodnjič.)

Novo leto.

*Novo leto, novo leto
v svetonočnem snu spočeto! —
Tiho je umrla pesem
rožnih polj, zelenih šum,
tiše kot večerne sence
sanje so zbežale proč...*

*Pa je duša vztrepetala:
kakor slutnja novih čarov,
kakor bajnolep spomin
z vsemi rožami v laseh,
z vsemi zvezdami na čelu,
z vsemi zarjami v očeh,
z vsemi blagimi smehljaji
na drhtečih ustnih —
šla je mimo Sveta noč....*

*In so nade oživele
in so sanje zacvetele:*

*Novo leto, novo leto
v svetonočnem snu spočeto —
daj, da tvoj mogočni vitez
sveti Jurij
s svojim vrancem neugnancem
se požuri!
V zmajevi oblasti čaka
nanj kraljičica prelestna —
mlada Vesna —
čaka, čaka, bridko plaka:
»Pridi, pridi
hrabri moj junak, rešitelj,
pridi, pridi,
dvigni svoj orjaški meč,
da po nageljnih opojnih
sladko spet bo zadišalo,
da bo v srcih nepokojnih
z jasnim svitom zasijalo
tisoč novih, zlatih sreč!«*

Miroslav Kunčič.

